

## 1. Anómia

Kopp Mária „Pénztőke helyett társadalmi tőke, anómia helyett társadalmi azonosságtudat” című előadásában nagyon beszédes címet választott, hiszen ez akár egy pozitív irányokat felvázoló társadalmi program szlogenje is lehetne.

Ezzel összefüggésben tézisként fogalmazta meg a következőket:

*„A jelenlegi válság idején a társadalmi tőke megerősítése ellensúlyozhatná a pénztőkébe vetett hit megingását. Bár a magyar társadalomban a társadalmi tőke alapjai, a bizalom, kölcsönösség, az erős civil szervezetek rendkívül meggyengültek, a magyarokra jellemző igen pozitív elvárások jó feltételeket teremthetnek arra, hogy közös célok érdekében összefogjunk.”*

E tézist jelentős részben a kultúrák közötti különbségeket bemutató nemzetközi vizsgálat eredményeire alapozta. Ebben G. Hofstede módszere alapján közelítették meg a kérdést, amelyben az alábbi dimenziókat emelték ki:

- individualizmus – kollektívizmus,
- bizonytalanságkerülés,
- férfiasság-nőiesség,
- hatalmi távolság a hierarchia eltérő szintjein lévők között,
- hosszú távú orientáció.

Az adatok szerint Magyarországot az individualizmus magas szintje jellemzi, hiszen az USA, Anglia, Ausztrália és Hollandia után a sorrendben hazánk következik. Ám az USA-ra vagy Hollandiára erős nemzeti azonosságtudat a jellemző, ezzel szemben Magyarországon, - ahol 1956 után a hatalom rájött arra, hogy a nemzeti azonosságtudat súlyos veszély a diktatúra szempontjából, - a fogyasztói ideológia előtérbe helyezésével próbálták ezt az érzést elnyomni („kicsi, vagy kocsi, legvidámabb barakk”).

A vizsgált országok között a bizonytalanságkerülés Magyarországon mutatja a legmagasabb szintet, amely – az előadó szerint – alapvetően a kontrollvesztéssel, a tehetetlenség érzésével magyarázható. E mögött a jogbizonytalanság érzése húzódik meg, amely abból fakad, hogy diktatórikus viszonyok között a játékszabályok kiszámíthatatlanok, bárki, bármikor megbüntethető. A félelemkeltés világában élő ember pedig könnyen manipulálható.

Az előadás további része pedig részletesen kitért a „téves fejlődés ideáira”, továbbá arra a fejlődési paradoxonra, mely szerint „Miközben az életfeltételek folyamatosan javulnak a nyugati társadalmakban, az emberek nem érzik jobban magukat, a mentális, pszichés eredetű zavarok aránya egyre nő.”

Az előzetesen elkészített írásos anyaghoz *Pikó Bettina és Kovács Eszter küldte el korreferátumát*, „A társadalmi tőke jelentősége a fiatalok számára: vallás, családi kapcsolatok és egészség” címmel.

A tanulmány a vallás, a vallásgyakorlás mint egyfajta kegyelmi tőke és az egészségi állapot közötti összefüggésekre fókuszál, hangsúlyozva azt, hogy a vallásgyakorlás a társadalmi tőke egyik legfontosabb szegmensének tekinthető.

A szerzők részben más kutatók, részben saját vizsgálataikra alapozva a következőket állapították meg:

„A hetvenes évektől kezdve számos longitudinális kutatás igazolta a halálozás és a vallás kapcsolatát: az utánkövetések során arra a megállapításra jutottak, hogy a templomi szertartásokon gyakran résztvevők körében a korai halálozás lényegesen kisebb mértékű volt. A vallásos emberek között nemcsak az öngyilkos kevesebb, hanem az alkohol- vagy drogfogyasztó, dohányzó és mentális problémával küzdő is.”<sup>1</sup>

Kétségtelen tény viszont az is, hogy a betegségben szenvedők – gyógyulást remélve – sokkal nagyobb gyakorisággal fordulnak a valláshoz, általában a transzcendens világhoz, mint az ilyen problémákkal nem küzdők.

Kopp Mária előadását követően, az alábbi kérdéskörök kapcsán bontakozott ki nagyon élénk eszmecsere.

*1. Mivel magyarázható, illetve miként értelmezhető az, hogy a magyar társadalomban különösen nagy a távolság a pozitív elvárások és a tényleges társadalmi gyakorlat körül? Erre vonatkozóan különösen szembe tűnő az ideális gyermekszámra vonatkozó elvárások, illetve a ténylegesen megvalósult gyermekszám közötti, igen nagy, - ma már több mint másfél évtizede fennálló – különbség, ám más területeken is megfigyelhető hasonló tendencia.*

A vita során ezzel kapcsolatosan olyan vélemény is megfogalmazódott, hogy a magyar társadalom túlzottan hajlamos bizonyos dolgok idealizálására, - így például az ideális gyermekszámra vonatkozó vélemények megformálásakor is, - és döntően ebből fakad az aspirációk és a valóság közötti igen komoly mérvű távolság (Spéder Zsolt). Egy másik vélekedés szerint viszont az ideális gyermekszám esetében tapasztalt, - a valóságtól tartósan elrugaszkodó – tendencia nem annyira a magyar társadalomban meglévő pozitív energiák indikátora, hanem inkább egyfajta „rossz lelkiismeret” lecsapódása. Következésképpen amikor ezen indikátort a tényleges születések számával vetjük egybe, akkor inkább a társadalomban e téren jellemző anómiát, tehát egyfajta látens zavarodottságot figyelhetünk meg (Harcza István).

A vitában többen is társadalomtörténeti okokkal magyarázták az erőteljes pozitív elvárások megjelenését és újratermelődését, ezek között is kiemelt szerepet tulajdonítottak az elmúlt század sorsfordító eseményeinek, így elsősorban – a Magyarország szempontjából - vesztés világháborúknak, az 56-os forradalom leverésének. Ez utóbbi kapcsán merült fel az a gondolat, hogy a magyar társadalomban feltehetően mindig erőteljes volt az ideák világához való kapcsolódás, ám a leveretés a hiábavalóság érzetével járt együtt.

A történelmi gyökerek mentén haladva az is hangot kapott, hogy – az ideák szintjén - esetleg a távolabbi múlt is „rejtetten velünk élhet”, nevezetesen az a körülmény, hogy a monarchia időszakában Magyarország középhatalmi tényezőnek számított, és ez a körülmény társadalomlélektani szempontból talán még ma is feldolgozatlan a hazai társadalomban (Balajthy Anna).

Ezek a magyarázatok egyúttal válaszolni is próbáltak azon kérdésre, hogy *vajon a társadalmi integráció szempontjából fontos közös értékek mikor vesztek el a magyar társadalomban?* Továbbá, az említett történelmi magyarázó okok egyúttal arra engednek következtetni, hogy „az értékeknek manifesztálódni kell, és nem elégséges, ha azok csak rejtve lappanganak”,

---

<sup>1</sup> Pikó Bettina – Kovács Eszter: A társadalmi tőke jelentősége a fiatalok számára: vallás, családi kapcsolatok és egészség. Kézirat. 6. old.

mert ez esetben, - amint a kiemelt példákból is kitűnt, - megnövekszik a távolság a pozitív elvárások és a valóság között, amely az anómia újratermelődését idézi elő (Vaskovics László).

2. Részben e gondolathoz kapcsolódva, felmerült a „magyar lélek bipolaritása”, amely alatt – Karácsony Sándor társadalomtudós - az egyaránt nagy pozitív, illetve negatív energiák jelenlétét értette. E tézisre alapozva Buda Béla azt a kérdést fogalmazta meg az előadó felé, hogy *a bipolaritásban is meghúzódó pozitív energiák mellett milyen tényezőket tekinthetünk – a társadalom állapota és a közérzet javulása szempontjából – esélyhordozónak?*

Kopp Mária erre vonatkozóan két nagyon fontos közös társadalmi cél megvalósítását emelte ki: 1. a kívánt gyermekek megszületésének a támogatását (e cél elérését szorgalmazza a „harmadik királyfiak és királynők” megszületését támogató civil mozgalom) 2. a „mentsük meg a férfiakat” jelszó alatt szerveződő hasonló jellegű kezdeményezés, amely a férfi halandóság mérséklését tűzte ki célként. Sokat kell tenni annak érdekében, hogy a 15-60 év közötti magyar férfiak – nemzetközi viszonylatban mért igen magas – halandósága jelentősebb mértékben csökkenjen.

3. Megfogalmazódott az a nézet is, amely szerint minden társadalomban megjelenik az anómia, ezért *nálunk inkább úgy merül fel kérdés, hogy miként kezeljük az anómia meglehetősen magas szintjét?* Az egyik válaszadó szerint alapvetően nem a közös értékek „kieröltetése” a cél, az értékek ugyanis a társadalom adottságaiból fakadóan eltérőek, és sokféle érték élhet egymás mellett, ezért inkább a különböző értékek harmonizálása lehet az alapvető cél (Kolozsi Béla). Abban viszont egyetértés mutatkozott hogy egy bizonyos szint felett az anómia kezelhetetlen, vagy csak nagyon komoly következményekkel kezelhető problémát jelenthet a társadalom számára.

4. Vita bontakozott ki az előadó azon állítása kapcsán, hogy *a magyar társadalomban az anómia egyik legfontosabb forrása a bizonytalanság és ezzel összefüggésben a jogbiztonság hiánya.* Ezzel kapcsolatosan Spéder Zsolt egy árnyaltabb megfogalmazás szükségességét hangsúlyozta: nevezetesen azt, hogy a társadalom tagjainál a bizonytalanság elkerülése valóban fontos motivációs tényező, azonban e mögött feltehetően nem a jogbiztonság hiányát kell keresni, mert e mögött számos összetett jelenség húzódhat meg.

A jogbiztonsággal összefüggésben került említésre a „szabályszegő magatartás”, amelynek társadalmi elfogadottsága hazánkban - Kopp Mária vizsgálatai szerint – igen magas, ám más anómia változóktól eltérően *„a szabályszegő magatartás inkább egészségvédő faktorként jelent meg”.* A vita során e jelenség kapcsán is a társadalomtörténeti gyökerek kerültek előtérbe, nevezetesen a korábbi évtizedekben az állammal, illetve a közösségekkel szembeni lopás, csalás, és általában az egyéni előnyök keresése szinte „bevett gyakorlatként működött”. Ilyen társadalmi körülmények között a jogbiztonságot, illetve a szabályszegő magatartást sem lehet a klasszikus demokratikus normák szerint értelmezni (Spéder Zsolt).

5. Egyetértés volt a vita résztvevői között az előadónak azon tézisét illetően, mely szerint *a politikai intézményekbe vetett bizalom fontos fokmérője lehet a társadalmi integrációnak.* Az ezzel kapcsolatos nemzetközi összehasonlítás kimutatta, hogy Magyarországon – a politikai intézményekbe vetett bizalmat tekintve – nagyon alacsony értékeket lehetett megfigyelni, ugyanakkor ezzel párhuzamosan például a svéd társadalomban igen magas értékeket, amely az előadó szerint komoly mértékben hozzájárul ahhoz, hogy a svéd társadalom sok tekintetben a legegészségesebb legyen egész Európában.

A bemutatott és nemzetközileg összehasonlított indikátorok értelmezésében viszont már vita bontakozott ki, és ennek kapcsán felmerült a kérdés, hogy *egy olyan átpolitizált társadalomban, mint Magyarország vajon ugyanazt jelentheti-e a politikai intézményekbe vetett bizalom, mint Svédországban?* A korábban szóba hozott – állammal, közösségekkel szembeni - szabályszegő magatartás hazai elfogadottsága is arra utalt, hogy egy sajátos kulturális-politikai környezetben más-más magatartásformák jelenthetik az „élhető mindennapi gyakorlatot” (Harcza István).

6. A vizsgálatok alapján kiderült, hogy *az anomikus állapotok eltérő módon hatnak a férfiakra, illetve a nőkre, így például az anomióval összefüggő halandóságra, és ennek kapcsán felmerült a kérdés, hogy vajon mi lehet ennek az oka?* Kopp Mária ezzel kapcsolatos válaszában azt emelte ki, hogy a nők társashálója erősebb mint a férfiaké, továbbá, hogy a nők értékrendjében előkelőbb helyen áll a családi élet, a gyermekek nevelésével kapcsolatos beállítódás, valamint annak is szerepe lehet, hogy a nők nyitottabban fordulnak a nem materiális világ, így akár az ezotériák felé is. Mindez jobban megvédi őket az anomikus állapotokból fakadó hátrányos hatásoktól. Fontos szerepe lehet annak is, hogy a nők egészség kultúrája hagyományosan eltér a férfiakétól, hiszen köztudott, hogy betegség esetén a nők orvoshoz való fordulása sokkal gyakoribb, mint a férfiaké.

## **2. A devianciák medikalizációja**

Buda Béla széles horizontot felvállaló előadásában – a korai időktől napjainkig tartó - társadalomtörténeti körképet vázolt fel a devianciák medikalizációjáról. Eme áttekintés tükrében szinte kitapintható volt az a szinte „organikus fejlődési trendnek” is tekinthető vonulat, amelynek eredményeként mára elértünk a totális medikalizáció korszakába. Szinte befejezettek mondható „a társadalom orvosi kolonizációja” és „az orvos, mint kapuőr megjelenik az élet minden mozzanatában.” Mindehhez hozzájárul a modern gyógyszerpiac, valamint az alternatív gyógymódok és gyógyhatású készítmények szinte kimeríthetetlen kínálatának a megjelenése, valamint a különféle pszichoterápiai módszereknek az élet számos területére való kiterjeszkedése.

A megfelelő társadalmi kontroll hiányában a társadalom reagálása, válaszai érthetően még viszonylag gyengék, bár számos jel utal arra, hogy a túlzott medikalizációval való szembenállás egyre több fronton is megjelenik. Ezek közül említést érdemelnek:

- a pszichiátria-kritika, antipszichiátria, szcientológia területén megjelenő szembenállások,
- a mozgalmi formában megjelenő „fogyasztói” szervezetek színrelépése,
- demokratikus közösség-szerveződések a proszociális értékek jegyében.

Az előadó a medikalizáció hatását tekintve mérleget készített, és *e mérleg pozitív oldalán a következőket találta:*

- az alkalmazott technikák humanizálódtak,
- intézményesültek a megelőzés technikái,
- eredményesnek bizonyulnak az elterelés és a függőségi kezelés módszerei,
- fejlődött a pszichokultúra,
- csökkent az öngyilkosság.

A *negatív aspektusok* közé az alábbiak sorolhatók:

- értékválság, inkonzisztencia a társadalmi válaszokban,
- a morális ágencia háttérbe szorulás, a felelősség elvesztése,

- a devianciák kezelésének óriási társadalmi költségei.

A jövőt illetően komoly dilemmák fogalmazhatók meg, hiszen a társadalom reagálásai, - azok jellegétől függően, - egyaránt vezethetnek a dezintegrálódás, vagy egy újfajta integrálódás irányába.

- Az *anómia továbbterjedése szempontjából* lehetőségként merül fel a jogi és rendvédelmi radikalizáció versus (anarchikus) liberalizáció, valamint a szocializáló és korrekciós intézményekben a hatékonyság elvesztése versus túlzott (igazságtalan) kontroll.
- Az *elektronikus kultúra terjedésének hatására* előállhat egy teljesebb társadalmi integráció versus totális „felügyelet, illetve kiszolgáltatottság.
- *Értékváltás* abban a tekintetben, hogy eladásra kerül a jóléti társadalom és a szociális gondoskodás versus felélednek a proszociális értékek és a társadalmi tőke reintegrálódik.
- A *kutatás területén* pedig bekövetkezhet a korábbi szociológiai paradigmák (pl. deviancia) kudarca és új teoretikus perspektívák jöhetnek létre.

Buda Béla előadásához kapcsolódó korreferátumában Kolozsi Béla a devianciával kapcsolatos koncepciók változását és azok társadalmi beágyazottságát próbálta tömör értelmezési keretbe foglalni. Véleménye szerint a devianciával kapcsolatos koncepció a 70-es évek végétől kezdett paradigmává válni. Ennek során, - döntően az alkoholizálás, majd a drogfogyasztás terjedése révén – a deviancia „élményként és ethoszként” jelent meg.

Kérdésként fogalmazta meg, hogy vajon miként lehet értelmezni a deviancia koncepció elmúlt évtizedekben való felívelését, majd alászállását és későbbi hullámzását? Továbbá azt, hogy miként illeszthető be a devianciával kapcsolatos koncepció változása a társadalmi folyamatok egészébe? Erre vonatkozóan úgy vélte, hogy más modernkori társadalomtudományi elméletekhez, paradigmákhoz hasonlóan a deviancia paradigma is megpróbálta az új jelenségeket kezelni, egységes keretben értelmezni, majd befogadni, ami óhatatlanul a paradigma időnkénti módosulásával járt együtt. Tömören, a társadalmi beágyazottságokból fakadó adottságok kezelése elől a deviancia paradigma sem térhetett ki. A társadalmi környezet és a deviancia „együttélésére” vonatkozóan pedig azt tekintette alapvető fontosságúnak, hogy mindig a devianciák kezelésével kell megoldani a társadalmi problémákat, ezen belül is lehetőleg „a többféle igazság egymással való kommunikálására, sőt azok valamiféle harmonizálására kell törekedni”.

Az előadás másik korreferátora, Rácz József a pszichiatrizáció értelmezésére és működésére helyezte a hangsúlyt. Véleménye szerint a pszichiatrizációs folyamatok ma már szinte az egész társadalom hatalmi működésének egyik szervezőerejévé váltak. „Ennek a működési elvnek lényeges vonása, hogy látszólag egyértelmű fogalmakkal, univerzális módon, a jelenségeket történelmi és kulturális környezetükből kiragadva, azoktól elszakítva pszichiátriai fogalmakkal írja le.”<sup>2</sup> Lényeges fejleménynek tekinti azt, hogy a „mester-narratíva” felbomlott és ma már döntően a helyi hatalmi csoportokban formálódnak ki a devianciák kezelésére alkalmas különböző technikák és módszerek.

A devianciák medikalizációjáról, valamint a pszichiatrizációs folyamatokról szóló vitában felmerült az a kérdés, hogy *az ipari társadalmakra jellemző „modellekben való gondolkodás” paradigmáját vajon a jövőben felválthatja-e egy olyan gondolkodásmód, mint amely az ezt megelőző korszakokra volt a jellemző?* (Kappéter István)

---

<sup>2</sup> Rácz József: Korreferátum „A devianciák medikalizációja – különös tekintettel a pszichiátria szerepére” című előadáshoz. Kézirat.

E mai modellekben való gondolkodásmódra ugyanis az a jellemző, hogy a medikalizáció során végül is a különböző magatartások és viselkedések – a fennálló normarendszer következtében – „normálisnak, vagy nem normálisnak” minősülnek. Majd a nem normálisnak minősített viselkedésmódokat – a tudományosan kialakított medikalizációs eljárások alapján – betegségként diagnosztizálják, amelynek kezelésére különböző terápiákat dolgoznak ki.

Az ilyen „modellekben való gondolkodás eredményeként a társadalmat óhatatlanul kettéosztják normális, illetve nem normális csoportokra, holott mindenkiben egyaránt jelen van bizonyos mértékben a normális és a nem normális vonás, és gyakorta szituációtól függ, hogy melyik vonás kerül előtérbe.

Az ipari társadalmak előtti gondolkodásmód elfogadta az emberi cselekvéseknek ez utóbbi összetettebb, tehát árnyaltabb megközelítését. Hosszabb történeti perspektívában nézve a jelenleg is érvényes modellekben való gondolkodást, illetve az ennek következtében eluralkodó totális medikalizálódást, - a devianciák társadalmi szintű kezelését illetően - olyan útkeresésnek lehet tekinteni, amelynek lehetőségei nagyon végesek, eredményei pedig gyakorta kétségesek. Erre Buda Béla is utalt, hiszen részben a devianciák tömegesebb terjedése, részben a deviánsnak minősített viselkedés felfedésében, illetve a kezelés módszereinek a finomabbá válásával egyre kiterjedtebb intézmény rendszer jött létre, amely egyrészt már finanszírozhatatlanná vált, másrészt a pozitív hatás tekintetében is egyre több kérdőjel merül fel. Mindezek miatt mindikább szükségessé válik egy organikusabb szemléletmódhoz való visszatérés, amely a kellő összetettségében próbálja a különböző magatartásformákat és viselkedési módokat értelmezni.

A vita során más szempontok is elhangzottak a jelenlegi helyzet hosszabb távon való fenntarthatóságával szemben, nevezetesen az a kérdés merült fel, hogy *a helyzet megértésében miként értelmezzük a patológusok, tehát azon orvosok szerepét, akik a medikalizáció kitüntetett szereplői?*

E szerep minősítése szempontjából a legfontosabb mozzanat az, hogy a patológusok, mint a társadalom egy viszonylag kisebb csoportja, - a medikalizáció protokollja alapján – döntenek el, hogy mi a normális, illetve a nem normális. E döntés és az ahhoz kapcsolódó terápiás eljárások, a maguk intézményrendszerével együtt joggal tekinthetők az életvilág kolonizációjának, amelyben a társadalom tagjai joggal érzik magukat kiszolgáltatottnak. (Vaskovics László)

### **3. Drogfogyasztás**

Elekes Zsuzsa kutatási, ám a társadalmi megítélés szempontjából is nagyon fontos kérdés prezentálását tűzte ki célként, amikor a deviáns és a normális viselkedés tartományainak felvázolását, illetve az ezek közötti átmeneteket próbálta meg értelmezni a tiltott és a legális szerek fogyasztásának a példáján.

Az elhatárolás nehézségeit jól érzékeltette *a fogalom története*, hiszen a nyolcvanas években még társadalmi beilleszkedési zavarokról beszéltek a szakemberek, és csak a kilencvenes években lett bevett fogalom a deviancia.

*A mérési problémák* hasonló gondokat okoztak, így például a behatóbb vizsgálatok alapján joggal merült fel a kérdés, hogy meghúzható-e az a határ, és ha igen hol, amely a normális alkoholfogyasztást elválasztja a problémástól, vagy deviánstól? A kutatások azt is bebizonyították, hogy a határhúzás, nevezetesen az, hogy egy adott közösségben mit tekintenek elfogadott határnak, jelentős mértékben kultúrafüggő.

Nemzetközi vizsgálatok igazolták, hogy „mindenféle korlátozó/tiltó politika ellenére a fiatalkori pszichoaktív szerfogyasztás jelentős mértékben nőtt, megítélése pedig változóban van.” E nemzetközi trendhez illeszkedve Magyarország esetében is a marihuána fogyasztásának a normalizálódásáról lehet beszélni. A normalizálódáshoz nagymértékben hozzájárult az, hogy a szerhez viszonylag könnyen hozzá lehet jutni.

Elekes Zsuzsa tanulmányára reflektálva *Pikó Bettina elküldte „Normalitás és deviancia az empirikus kutatások tükrében”* címmel készített korreferátumát.

A szerző az egészségtudományok területén kialakult felfogások közül kétféle megközelítést emelt ki. Az egyik a *naturalista*, amely az empirikusan mérhető jelenségekre koncentrálna azt tekinti normálisnak, ahol az adott jelenség kapcsán a mért érték az átlag körül alakul.

A másik, a *normativista megközelítés* szerint a normalitás versus abnormalitás kérdés felvetése csak szubjektív lehet, tekintve, hogy a megítélést koronként, kultúránként és földrajzi helyenként változó normák szabályozzák, és ezért változó, hogy az egyes korszakokban mit tekintenek egészségesnek, illetve betegségnek.

Pikó Bettina egyetemi kurzusain a deviancia meghatározásakor három kritériumot hangsúlyoz.

„*Normatív kritérium*: a viselkedés eltér az adott társadalomban elfogadott normáktól, viselkedési előírásoktól.

*Statisztikai kritérium*: a viselkedés mindig csak egy adott kisebbséget érint (ez magában foglalja a lehetséges változást is az elterjedtség növekedésének a függvényében).

*Minősítési kritérium*: a viselkedést a társadalom negatívan címkézi, azaz a viselkedés sérti a társadalom fennálló rendjét, amit a társadalom fenyegetésként él meg.”<sup>3</sup>

Árnyaltabb választ keres arra az Elekes Zsuzsa által is feltett, illetve megválaszolt kérdésre, hogy „Meghúzzható-e egyértelműen a határ, amely a normális alkoholfogyasztást a problémás vagy deviáns alkoholfogyasztástól elválasztja? Ha kialakult az alkoholfüggés, akkor egyértelmű lehet a döntésünk: betegségről, problémás fogyasztásról kell beszélnünk.”<sup>4</sup>

Pikó Bettina szerint viszont a függőség empirikusan nagyon nehezen mérhető, ezért a mérés és minősítés folyamatában nézete azokhoz áll közelebb, akik szerint „kutatási céltól függően sok esetben az empirikus kutatásban használatos dichotómia (fogyasztó/nem fogyasztó) helyett árnyaltabb megközelítésre lenne szükség”.<sup>5</sup>

#### 4. Öngyilkosság

Zonda Tamás, „A magyarországi öngyilkossági szcena kérdőjelei” címmel tartott előadásának két eleme is újszerűségével hívta fel a figyelmet. Az egyik a hazai igen magas öngyilkossági ráta történeti feltárásával kapcsolatos, nevezetesen a kutató arra a kérdésre kereste a választ, hogy vajon „valamiféle eredendő néplélektani, „ősi átok” a magas magyar öngyilkossági hajlandóság, vagy történelme során később került kultúránkba?”

---

<sup>3</sup> Pikó Bettina: Normalitás és deviancia az empirikus kutatások tükrében. Kézirat. 5. old.

<sup>4</sup> Elekes Zsuzsa: idézett mű 3-4. old.

<sup>5</sup> Pikó Bettina: idézett mű 7. old.

Vizsgálatai alapján azt a hipotézist fogalmazta meg, hogy az öngyilkosság mint a súlyos egyéni problémák megoldhatatlanságára való reagálásmód alapvetően a 18. századi német betelepítésekkel hozható összefüggésbe, tekintve, hogy a betelepített német ajkú népesség körében az öngyilkossági ráta sokkal magasabb volt, mint az őshonos népesség körében. A későbbiekben ez a magatartásmód mintaként kezdett rögzülni a teljes magyarországi népesség körében.

A másik hipotézist, - amely az öngyilkosság 1988 óta megfigyelhető folyamatos csökkenésének a magyarázatára fogalmazódott meg, - maga a szerző is bátornak nevezte. Ennek lényege az, hogy – *a kutató szerint – alapvetően az ország politikailag két táborra való szakadásával magyarázható az öngyilkossági ráta folyamatos csökkenése.*

Mindezt oly módon értelmezte, hogy „a bajtársiasan összetartó két tábor között (jobb és baloldal) csak fizikálisan vértelen, de ádáz háború folyik a rendszerváltás óta, a mint minden háborús állapot, ez a szituáció is az önpusztító hajlandóság ellen hat. Az integráló, kohéziót fokozó hatás tehát két nagy táborban valósul meg, ami az összországi szuicid statisztikában nem tud megjelenni.”<sup>6</sup>

Az előadást követően, Bozsonyi Károly korreferátumában az európai országok átlagos boldogság szintje és az öngyilkosság alakulása közötti kapcsolatot mutatatta be empirikus adatok alapján. Az összefüggések feltárása alapján arra a következtetésre jutott, hogy az egyes országokra jellemző boldogság szint és az öngyilkosság között csak a férfiak esetében mutatható ki szignifikáns, bár viszonylag gyenge kapcsolat, amit oly módon lehet interpretálni, hogy ahol a boldogság szintje kedvezőbb értéket mutat, ott érezhetően alacsonyabb a férfiak öngyilkossági hajlandósága.

A vita alapján úgy tűnt, hogy a jelenlevő szakembereket „váratlanul érte” a Zonda Tamás által felvázolt hipotézis, mert érdemi polemizálás nem alakult ki a kérdés kapcsán. Inkább az öngyilkossági adatok gyűjtésével kapcsolatos módszertani kérdések kerültek előtérbe, és ennek kapcsán (Buda Béla) az hangzott el, hogy az adatok rögzítését illetően az utóbbi időben bizonyos mértékű „lazulás” érzékelhető. Így többek között különböző okok miatt nagymértékben csökkent a halálozást követő boncolások gyakorisága, amely lehetséges, hogy számos esetben az érintett családok részéről a valódi halálok felfedésével kapcsolatos „kényelmetlenséggel” is magyarázható. Továbbá nem alaptalan az adatszolgáltatás minőségének a romlásával kapcsolatos feltételezés, ezért legalább szűrőpróba jellegű vizsgálatok alapján kellene validálni a közölt adatokat.

## 5. Bűnözés

Kó József „A bűnözéstől való félelem és a bűnözés” címmel tartott előadása után is az adatok értelmezésével, illetve az adatgyűjtés relevanciájával kapcsolatos kérdések kerültek előtérbe. A legtöbb észrevétel ugyanis az előadó azon megállapítása kapcsán hangzott el, mely szerint a hazai és a nemzetközi adatsorok azt jelzik, hogy a bűnözés, azon belül is a vagyon elleni bűncselekmények mindenütt folyamatosan csökkennek.

E tények ismeretében bizonyos fokig paradoxonnak tűnik, hogy e látszólag kedvező tendencia ellenére a lakosság körében növekszik a bűnözéssel szembeni félelem érzet. E paradoxont érzékelve fogalmazódott az kérdés, hogy *a kedvező bűnözési tendencia mögött vajon nem az adatok relevanciájával kapcsolatos módszertani problémák húzódnak-e meg?*

---

<sup>6</sup> Zonda Tamás: A magyarországi öngyilkossági szcena kérdőjelei. Kézirat. 25. old.

E feltételezés részben azon kérdéssel feltevésen alapult, hogy vajon a statisztika képes-e megragadni az utóbbi időszakban terjedő intellektuális jellegű bűnözéseket (bankkártyákkal, biztosításokkal, stb. kapcsolatos csalásokat)? Vannak-e tehát megfelelő kontroll vizsgálatok eme felvetés valóságtartalmának az ellenőrzésére?

A vita során az adatok relevanciájával kapcsolatosan megfogalmazódott az a felvetés, hogy vajon a latens (nem regisztrált) bűnözés tendenciáját illetően vannak-e megbízható adataink? Mindkét kérdés nyitva maradt, mert a jelenlevő szakemberek nem tudtak megnyugtató bizonyítékokat említeni az elhangzott feltételezések eloszlására.

Az előadás korreferense, Németh Zsolt úgy vélte, hogy a bűnözéssel kapcsolatos félelemérzet felerősödésében a médiának alapvető szerepe van, hiszen a szenzációkeresés, a hírérték felnagyítására ösztönzi a médiát, amely információ a népesség nagyszámú csoportjaiban „termékeny talajra hull”. Alapvető trendnek tekintette azt, hogy az életszínvonal növekedésével párhuzamosan növekszik a vagyon elleni bűncselekmények gyakorisága.

## 6. Felépülés anonim önségítő csoportokban

A konferencia szervezésekor fontos szempontként kezeltük, hogy részben az elméleti, részben az empirikus vizsgálatok felől közelítő előadások után egy olyan programpontra is szerepeljen a napirenden, amely a deviáns jelenségek egy szeletét, - jelen esetben a drogfüggő emberek helyzetét és törekvéseit – életközlemből mutatja be.

A témakör prezentálására felkért szakember, Bajzáth Sándor nagyon jó koreográfiát választott, amikor nem csak a *Narcotics Anonymous - Névtelen Drogfüggők közössége* által felkarolt csoportok működésének alapelveit és gyakorlatát mutatta be, hanem „élő” tanúként és résztvevőként felkérte az általa bemutatott közösségben józanodó, - felépülő függő – D-t, élettörténetének és tapasztalatainak közvetlen formában való megosztására.

A hallgatóságra mély benyomást tett az első kézből kapott információk meghallgatása, különösen azért, mert egy a „poklot megjárt” ember személyes vallomásán keresztül betekintést lehetett kapni egy tízéves életszakasz tragikus, majd a megkapaszkodás reményében megtett sodródásaiba, illetve döntéseibe.

Az előadó, a korreferens és a hiteles tanú által elmondottak szinte teljes mértékben egybecsengtek a különböző kulcskérdések kapcsán. Egyik ilyen kulcskérdés volt a felépülő drogfüggők „reidentifikációs” életszakasza, amikor delikvensnek a 12 lépéses önségítő mozgalom keretében – a közösség aktív közreműködésével, az élettörténetek unifikálásával - egy új identitást nyernek. A felépüléshez ugyanis szükség van a korábbi ego lerombolására, amelynek a helyére egy olyan új énkép lép be, amelyben egy Felsőbb Erőnek való önátadási folyamat eredményeként az egyén az őt segítő közösség tagjaként éli további életét.

A tartós felépülés szempontjából kulcselem, hogy a továbbiakban az egyén tartósan kötődik, sőt akár függ az adott közösségtől. Azt lehet tehát mondani, hogy *az új identitás felépítése révén, illetve az adott közösséghez való szoros kapcsolat következtében, a korábbi drogfüggőség helyébe egy „újfajta”, a megtartó közösséggel szembeni függőség lép.* Sarkosan fogalmazva, végül is a józanodás egyúttal egyfajta „gettóba” való bezáródást eredményez.

E függőségi „csere” kapcsán kérdésként fogalmazódott meg, hogy beszélhetünk-e ilyen esetben a személyiség autonomitásának a helyreállításáról? Vagy alapvetően azzal is meg kell elégednünk, és elégséges pozitív eredményként kell elkönyvelnünk, hogy a korábbi negatív függőség helyett egy pozitív függőség lépett az egyének életébe? Az ezzel kapcsolatos vita

további, szerteágazó kérdések taglalásához vezetett, és miután még nincsenek kellő empirikus tapasztalatok a felépülés hosszabb életszakaszairól, ezért ez is azon kérdésvetések közé sorolható, amely további jövőbeni vizsgálatokat inspirálhat.

Madácsy József, Bajzáth Sándor előadásához kapcsolódó korreferátumában a 12 lépésű önszervező mozgalmak fejlődését a nemzetközi kutatási trendek és a különböző megközelítések tükrében igyekezett bemutatni. Külön kitért azokra a szociálantropológiai kutatásokra, amelyek az egyének közötti kapcsolatok, illetve a közöttük kialakult kontroll alapján próbálják a társadalmakat, és azon belül az egyes csoportokat tipizálni.